

עולה

גלין
מק'

רעיון לפרויקט חינוכי ע"י פינחס פרקש
pinchasf@gmail.com

וכל חכם לב בכם יבואו ויעשו את כל אשר ציוה ה'.
ויבואו כל איש אשר נשאו ליבו וכל אשר נדבה רוחו אותו הביאו את תרומת ה' למלאכת אוהל מועד ולכל עבודתו ולבגדי הקודש.

מהו "אשר נשאו ליבו"? 1

"אשר נשאו ליבו" – הם חכמי לב והטעם שיש לו לב רם.
ראב"ע

מהו "אשר נשאו ליבו"? 2

"ויבואו כל איש אשר נשאו ליבו" – על החכמים העושים במלאכה יאמר כן, כי לא מצינו על המתנדבים נשיאות לב, אבל יזכיר בהם נדיבות. וטעם אשר נשאו ליבו לקרבה אל המלאכה, כי לא היה בהם שלמד את המלאכות האלה ממלמד, או מי שאימן בהן ידיו כלל. אבל מצא בטבעו שידע לעשות כן, ויגבה ליבו בדרכי ה' לבוא לפני משה לאמר לו אני אעשה כל אשר אדוני דובר. והנה משה אמר לכולם כי קרא ה' בשם בצלאל ואהליאב, ואחרי כן קרא להם משה ואל כל חכם לב שיבואו לפניו ונתן להם הנדבה.
רמב"ן

מהו "אשר נשאו ליבו"? 3

"ויבואו כל איש אשר נשאו ליבו" – דע כי יש שתי דרגות במתנדבים:
האחד – המתנדב ברצון נפשו כפי יכולתו וערך ממונו, ולזה יקרא "נדבה רוחו" לשלול שאינו עושה הדבר כמו צער בנפשו.
השני – המתנדב יותר מיכולתו מגודל טוביות ליבו, לזה יקרא "נשאו ליבו" שהלב מנשאו ומעריכו בערך עשיר יותר ממה שהוא לתת דבר יקר.
בישראל נמצאו שני הסוגים ופתח במעולה שבשניהם ואמר "איש" בלשון חשיבות. וכנגד השני לא אמר איש כי אינו חשוב בערך הראשון.
וממוצא דבר אתה יודע כי לא היו בכל המתנדבים אלא ב' הדרגות וב' לשבח שנדבו ליבם ולא עשו הדבר בחסרון רצון הלב אלא שאחד גדול מחברו.
אור החיים

מוזמנים להכין את המשכן כל מי ש"נשאו ליבו",

- חכמי לב והטעם שיש לו לב רם. - ראב"ע
- החכמים העושים במלאכה, מצא בטבעו שידע לעשות כן. רמב"ן
- המתנדב ברצון נפשו כפי יכולתו וערך ממונו המתנדב יותר מיכולתו מגודל טוביות ליבו. – אור החיים

ויאמר משה אל בני ישראל ראו קרא ה' בשם בצלאל בן אורי בן חור למטה יהודה. וימלא אותו רוח אלוקים בחכמה בתבונה ובדעת ובכל מלאכה. ולחשוב מחשבות לעשות בזהב ובכסף ובנחושת. ובחרושת אבן למלאות ובחרושת עץ לעשות בכל מלאכת מחשבת.

ולהורות נתן בליבו הוא ואהליאב בן אחיסמך למטה דן. מלא אותם חכמת לב לעשות כל מלאכת חרש וחושב ורוקם בתכלת ובארגמן בתולעת השני ובשש ואורג עושי כל מלאכה וחושבי מחשבות. ועשה בצלאל ואהליאב וכל איש חכם לב אשר נתן ה' חכמה ותבונה בהמה לדעת לעשות את כל מלאכת עבודת הקודש לכל אשר ציוה ה'. ויקרא משה אל בצלאל ואל אהליאב ואל כל איש חכם לב אשר נתן ה' חכמה בליבו כל אשר נשאו ליבו לקרבה אל המלאכה לעשות אותה.

מיהו "חור"? 1

"חור" – בנה של מרים היה.

מיהו אהליאב? 1

"אהליאב" – משבט דן, מן הירודים שבשבטים מבני השפחות, והשווהו המקום לבצלאל למלאכת המשכן והוא מגדולי השבטים, לקיים מה שנאמר "ולא ניכר שוע לפני דל".
רש"י

מהו "ראו קרא ה"? 1

"ראו קרא ה" – שאין מעמידים פרנס על הציבור אלא מדעתם.
בעל הטורים

מהו "ראו קרא ה"? 2

"ראו קרא ה' בשם בצלאל" – אמר משה ראו ותדקדקו בשמותם כי קרא ה' בשם בצלאל, כי לכתחילה קרא ה' להם שמות המורים על שהם נבראו לכך שיהיו עסוקים במלאכת הקודש כי בצלאל הוא על שם צל קל. רמז כי הוא יבנה המשכן והארון אשר בו הוא מדור לשכינה הבאה בצל קורתו.

הקב"ה היה מצמצם שכינתו בין שני בדי הארון ובין שני הכרובים הסוככים בכנפיהם על פני הכפורת. והסכך עניינו הצל כי המה היו צל קל כביכול. וראיה שבכל מעשה המשכן כתיב "ויעש" ולא הזכיר בצלאל ואצל הארון כתיב "ויעש בצלאל את הארון", וכל זה ראיה שעל שם הארון הוא נקרא בצל קל.

מהו "בן אורי"? 1

"בן אורי" – על שם אור התורה, כי הוא יבנה מקום לתורה אור.

מיהו "חור"? 2

"בן חור" – הורה שבדין הוא לקרבו אל המלאכה הקדושה הזאת יותר מזולתו יען חור אבי אביו מסר נפשו על מעשה העגל שגרם שבירת הלוחות. כי לדעת חז"ל הרגו את חור למטה יהודה שנמשל לגור אריה והמקדש נקרא אריאל, כארי זה שרחב מלפניו וצר מאחוריו, כך המשכן היה רחב מלפניו וצר מאחוריו. להורות שמקום השכינה אינו תלוי בהרחבת ידיים, כי השמים ושמי השמים לא יכלכלוהו אף כי הבית הזה. על כן בחר הקב"ה לשכינתו מקום צר להורות שאינו נגבל בשום מקום, ולכבוד ישראל ויתר על כבודו, להתקומם במקום ומכל מקום בחר לו מקום צר.

כלי יקר

מיהו אהליאב? 2

"ואהליאב" – נקרא כך על שם כי הוא יבנה אהל מועד לאבינו שבשמים ועל שם זה נקרא בשם אהליאב.

מהו "בן אחיסמך"? 1

"בן אחיסמך" – כי שם מקום סמיכות האחים דהיינו השכינה עם ישראל

מהו "למטה דן"? 1

"למטה דן" שנמשל גם הוא לגור אריה, על כן ראוי שיבנה האריאל. ורמז ביהודה ודן לשני שמותיו של הקב"ה, שם של רחמים ודין אשר שיתף הקב"ה וברא בהם העולם. כך משכן זה העשוי

על תמונת כל העולמות נעשה על ידי יהודה, אשר כל השם של רחמים כלול בשמו. ועל ידי דן המורה על מידת הדין כי בשנים אלו יצר ה' עולמו ובשנים אלו נעשה על תמונת העולם המשכן על ידי שבט דן ויהודה, לכך נאמר "ראו קרא ה'".

וכדי להדמות מכל וכל בנין המשכן אל בנין העולם צוה משה להכריז "איש ואשה אל יעשו עוד מלאכה" וכל כך למה וכי עשו עברה שהיו מביאים יותר מכדי הצורך? אלא **לפי שראה משה שציור בנין זה הוא תבנית בנין העולם בכללו**. ואמרו חז"ל כשברא הקב"ה העולם היה מרחיב והולך עד שגער בו הקב"ה ואמר לעולמו די, כך **כשראה משה שדבר זה הולך ומתרחב לאין תכלית גער בהם לאמר "אל יעשו עוד מלאכה" כי כך עשה הקב"ה ביצירת עולמו**. ומה שנאמר "ויקחו מלפני משה יס אומרים שמשה מפני החשד לא רצה להכניס הנדבה אל ביתו וחדריו אלא כשהונחה לפניו משם לקחה עושי המלאכה.

כלי יקר

מהו "ולהורות נתן"? 1

"ולהורות נתן" – לצד שיש חכמים רבים שתהיה חכמתם בליבם לבד, שלא ידעו ללמדה, לזה אמר "ולהורות נתן בליבו", **השכיל חכמת הלימוד**.

עוד בא לומר שלא כבית גרמו שלא רצו ללמד, אלא **היו מורים ומלמדים כל הרוצה**.

אור החיים

מהו "ולהורות נתן"? 2

"ולהורות" – כי יש חכמים רבים שהם קשים להורות אחרים. והנה אהליאב הוא חברו בכל המלאכות, **גם להורות לאחר בחכמה**, על כן אמר על שניהם עושי כל מלאכה וחושבי מחשבות.

ראב"ע

מהו "ועשה"? 1

"ועשה" – **הנה בצלאל הוא בעצמו יעשה הנכבד**, ויורה הוא ואהליאב.

ראב"ע

מהו "ועשה"? 2

"ועשה בצלאל את כל מלאכת" – **הכוונה שהכין כל כלי אומנות הצריכים לעשות בהם כל פרטי המלאכה אשר צוה ה' לעשות, כי צריכים כמה פרטי כלי אומנות. כלים שהם מלאכת מעשה עבודת הקודש**.

כי יש עבודת המתכות ועבודת כלי עץ ועבודת האבנים והאריגה, ומהנשמע מהכתובים מובן כי ביום אחד הכינו כל כלי אומנות.

אור החיים

מהו "ויעש בצלאל"? 1

"ויעש בצלאל" – **לפי שנתן נפשו על המלאכה יותר משאר חכמים, נקראת על שמו**.

רש"י

מהו "ויעש בצלאל"? 2

"ויעש בצלאל" – **גם הוא עשה כל כלי הקודש**.

ראב"ע

מהו "ויעש בצלאל"? 3

אין דעתי כן (כדעת ראב"ע) אלא הוא חוזר לרמוז אל כל חכם לב.

רמב"ן

הציורי הראשוני למשה היה בפרשת כי תשא:

מהו "קראתי בשם"? 1

"קראתי בשם" – **לעשות מלאכתי את בצלאל**.

מהו "בחכמה, בתבונה ובדעת"? 1

"בחכמה" – מה שאדם שומע דברים מאחר ולמד.

"ובתבונה" – מבין דבר מליבו מתוך דברים שלמד.

"ובדעת" – רוח הקודש.

מהו "לחשוב מחשבות"? 1

"לחשוב מחשבות" – אריגת מעשה חושב.

מהו "חרושת"? 1

"חרושת" – לשון אומנות.

מהו "למלאות"? 1

"למלאות" – להושיבה במשבצת שלה במלואה, לעשות המשבצת למידת מושב האבן ועוביה.

מהו "בלב כל חכם לב"? 1

"בלב כל חכם לב" – ועוד כל חכמי לב שבכם וכל אשר נתתי בו חכמה.

רש"י

מהו "בחכמה, בתבונה ובדעת"? 2

"בחכמה" – היא הצורות האצורות באחרונות מוח הראש.

"תבונה" – היא הצורה העומדת בין צורת הדעת ובין צורת החכמה כנגד האמצעי במוח הראש,

כי החכמה כנגד הנקב האחרון, והדעת המחברת בנקבי המוח על המצח מההרגשות.

והנה בצלאל היה מלא כל חכמה בחשבון, ומידות וערכים ומלאכת שמים וחכמת התולדת וסוד

הנשמה. והיה לו יתרון על כל אנשי דורו, שהיה יודע כל מלאכה. כי רבים חכמי לב לא ידעו

אפילו מלאכה אחת.

מהו "בלב כל חכם לב"? 2

"חכם לב" – יוציא מליבו דברים עמוקים במלאכת המידות והוא לא למד החכמה.

ראב"ע

מהו "קראתי בשם"? 2

"ראה קראתי בשם בצלאל בן אורי" – ה' אמר למשה "ראה קראתי בשם", ומשה אמר לישראל

"ראו קרא ה' בשם". והטעם, כי ישראל במצרים פרוכים בעבודת חומר ולבנים, לא למדו

מלאכת כסף וזהב וחרושת אבנים טובות ולא ראו אותם כלל. והנה הוא פלא שימצא בהם אדם

חכם גדול בכסף וזהב ובחרושת אבן ועץ וחושב ורוקם ואורג, כי אף בלומדים לפני חכמים לא

ימצא בקי בכל האומנויות כולם. והיודעים ורגילים בהם בבוא ידיהם תמיד בטיט ורפש לא

יכלו לעשות בהם אומנות דקה ויפה.

ועוד שהוא חכם גדול בחכמה בתבונה ובדעת להבין סוד המשכן וכל כליו למה צוו ואל מה

ירמזו. ולכן אמר ה' למשה שיראה הפלא הזה, וידע כי הוא מילא אותו רוח אלוקים לדעת כל

אלה בעבור שיעשה המשכן, כי היה רצון מלפניו לעשות המשכן במדבר ולכבודו בראו.

לרבותינו במדרש – הראהו ספרו של אדם הראשון ואמר לו, כל אחד התקנתו מאותה השעה,

ואף בצלאל מאותה שעה התקנתי אותו.

ועוד אמרו, יודע היה בצלאל לצרף אותיות שנבראו בהם שמים וארץ, והעניין, כי המשכן

ירמזו באלו והוא היודע ומבין סודו.

רמב"ן

מהו "קראתי בשם"? 3

"ראו קרא ה' בשם בצלאל" – אחר שהביאו הנדבות הודיע להם כי ה' הכין את העושים במלאכה

ובצלאל יהיה ראש להם, כי אותו מילא ה' חכמה ברוח הקודש.

מהו "חרש וחושב"? 1

"חרש" – שייך באומנות מתכיות עץ ואבן, שמשנה החומרים שעוסק בהם לפי צורך המלאכה.

"וחושב" שייך באומנות האריגה והתפירה במחט שאינו משנה דבר רק מסדר ומוציא צורות. ובוזה יש שני מינים, "רוקם" – הוא מעשה מחט. "ואורג". ובכל זאת יש שני עניינים עשיית המלאכה שצריך הרגל ואומן ידיים שעל זה אמר "עושי כל מלאכה". והמצאת חדשות בעניין המלאכה שעל זה אמר "חושבי מחשבות".

מהו "ועשה" 1?

"ועשה" – אמר כי חוץ ממה שיעשה בצלאל ואהליאב עוד יחול עליהם רוח הקודש לכוון כוונת המלאכה וסודותיה וכל הנרמז בה. שעל זה אמר "לדעת לעשות" ושיעשו כפי שציוה ה' שכולל אם העשייה לשם שמים, אם כוונת הסודות ותעלומות המלאכה. מלבי"ם

מהו "מלאכת מחשבת" 1?

"מלאכת מחשבת" – מלאכה שיש בה משום מחשבה. הרי זה הביטוי המיוחד הנותן סימן במהותו העיקרית של מכלול העשייה שבאה לכלל אומנות התקנתו של המשכן. ולפיכך הוא קובע גם את מושג המלאכות האסורות בשבת שמשפטן כידוע כמשפט מלאכת המשכן. בכך נקבעת מלאכת האדם במלוא משמעותה כהגשמת הייצוגית המודעת של המחשבה על ידי תבונת הכפיים של האדם.

נזכור כי תודעתם של העושים במלאכת המשכן על דבר משמעותם הסמלית של הכלים היתה חשובה פי כמה לגבי חלוקתה של עצם המשמעות הסמלית על הכלים, שהרי הארון, השולחן, המנורה, היריעות, הבגדים וכו' – כולם היו חפצים שבדרך כלל עומדים לתשמיש של חולין. אם נזכור כל זאת ניטיב להבין מדוע אין הכתוב מסתפק בסיפור פשוט וקצר: האומנים ובעלי המלאכה עשו את הכל כמצווה עליהם, הביאו הכל אל משה, ומשה הקים את המשכן כאשר ציוה ה'. הרחבת הדיבור על ידי הכתוב באה ללמדנו, כך אנו סבורים, כי האומנים ומשה שיוו לנגד עיניהם את קדושתם ומשמעותם הסמלית של כל פרטי החלקים שמהם הורכבה כללות המשכן. הן בשעת העשייה, הן בשעת ההבאה, ולבסוף בשעת ההקמה. המשכן כולו וכל אחד מחלקיו נעשו, הובאו, והוקמו בקדושה, וכך הובטחה להם קדושתם.

"עשה אותם" – לשון היחיד כאן, וכן בפסוקים הבאים, מתייחסת מן הסתם אל בצלאל שלידיה נמסרה ההנהלה העליונה של המפעל כולו.

רש"ר הירש

כיצד עשה בצלאל לשמה?

לא נתבאר מפי ה' למשה שיעשו כך וכך אלא בדרך כלל. ובצלאל בחכמתו עשה כמה בגדים, ואחר כך הסכים הקב"ה על ידו וציוה שיקחו זה הבגד על כלי זה וזה עבודה זרה. ובאשר שהיה צריך בכל בגד לעשות לשמה, והוא לא ידע האידך יסכים הקב"ה, עשה בצלאל כולם לשם ארון הקודש ואחר כך הורד לכל כלי.

מהו "מלאכת מחשבת" 2?

"לעשות בכל מלאכת מחשבת" – שהוא בעצמו עשה מקצת מלאכה, מקצתו ולא כולו. אלא מסר אחר כך לאחרים.

מה בין בצלאל לאהליאב?

אהליאב נשתווה לבצלאל בתרומת אבן לא במחשבה בהמצאה היאך לעשות.

מהו "ולהורות נתן בליבו"?

"ולהורות נתן בליבו" – שירצה לקבל הטורח והטיפול להורות לאחרים אופני המעשה. וגם אם נפל איזה שאלה בהבנת המקרא וכדומה היה בצלאל מורה הוראה בזה העניין.

מהו "חכמת לב"?

"חכמת לב" – לבטוח שיצליחו במעשיהם.

מהו "חרש וחושב" 2?

"כל מלאכת חרש וחושב" – יש הפסק בין חרש לחושב, ללמד שאהליאב נשתווה לבצלאל במעשה של חרש, אבל לא במחשבה בהמצאה היאך לעשות. דלזה היה מיוחד בצלאל, ומה שחשב בצלאל עשה אהליאב.

מהו "אשר ציוה ה'?"

"את כל מלאכת עבודת הקודש לכל אשר ציוה ה'" – בקבלה למשה מה שלא בא בכתוב מפורש. ולא היה העת מספיק שילמדו כל הקבלות שבעל פה מפי משה, אבל הנה כווננו בחכמתם שנעשה הכל מכוון כאשר ציוה ה'.

מהו "ועשה" 2?

"עשה אותם" – כתוב בלשון יחיד. לכאורה היו צריכים כל האומנים לעשות הציור באופן שיבינו איך שיצטרפו היריעות אשה אל אחותה, אבל באמת לא היה כן, אלא מעשה חושב עשה בצלאל לבדו. והוא מסר לכל אחד את הציור של היריעה שלו, ואף על גב שלא ידע מהשניה רק בצלאל לבדו ידע איך יצורפו בטוב.

הנצי"ב

מה הסבר השמות?

"בצלאל" – שעשה צל לקל.

"בן אורי" – שעשה מקום לאשר אור לו.

"בן חור" – שעשה ישראל בני חורין מעוון העגל.

לכן כתוב "ואמלא" בתוספת ו', לומר מלבד זו עוד אני מוסיף בו מלאי מהחכמה, בחכמה שיש בו אוסיף למלאותו יותר.

אור החיים

מהו "קראתי בשם" 4?

"ראה קראתי בשם בצלאל" – ראה ברות הקודש שעליך כי בצלאל הגון לזו המלאכה, שמע מינה ששמו מוכיח עליו שהיה בצל קל. לכן אמר משה בגמר מלאכת המשכן "יושב בסתר עליון בצל שדי יתלונן", כי עושי המלאכה בצל קל היו.

כלי יקר

מהו "קראתי בשם" 5?

"ראה קראתי בשם בצלאל" – אמר ה' למשה "ראה קראתי בשם בצלאל" ומשה אמר לישראל "ראו קרא ה' בשם", והטעם כי ישראל במצרים פרוכים בעבודת חומר ולבנים, לא למדו מלאכת כסף וזהב וחרושת אבנים טובות ולא ראו אותם כלל. והנה הוא פלא שימצא בהם אדם חכם גדול בכסף ובזהב ובחרושת אבן ועץ וחושב ורוקם ואורג כי אף בלומדים לפני חכמים לא ימצא בקי בכל האומנויות כולם. והיודעים ורגילים בהם בבוא ידיהם תמיד בטיט ורפש לא יוכלו לעשות בהן אומנות דקה ויפה. ועוד, שהוא חכם גדול בחכמה בתבונה ובדעת להבין סוד המשכן וכל כליו למה צוו ואל מה ירמזו. ולכן אמר ה' למשה שיראה הפלא הזה ויידע כי הוא מלא אותו רוח אלוקים לדעת כל אלה בעבור שיעשה המשכן. כי היה רצון מלפניו לעשות המשכן במדבר, ולכבודו בראו, כי הוא קורא הדורות מראש.

רמב"ן

מהו "קראתי בשם" 6?

"ראה קראתי בשם" – התבונן על הטובה שאני עושה בזה שלא תהא צריך לחפש אחר הרבה אומנים מכל המלאכה השונים זה מזה. ועתה הנה קראתי בשם אומן אחד שבו יכלול הכל והוא ישגיח על כל אומנויות. ומשה אמר לישראל "ראו" – הזהרו, תתבוננו על מעשה המשכן שאינו כמו פלטיץ של מלך שהוא חול ומי שרוצה לעשות אותו על ידי הכשר ידיעה במלאכה קודם שבא לעשות הרי הוא עושה, אבל לא כן המשכן שהוא קודש ויש בו דבר סגולה. המשכן לא היה אפשר להעשות על ידי שום בעל מלאכה היותר גדול בעולם, אלא על ידי בצלאל. ולא

משום שהיה תחילה אומן גדול, אלא שהקב"ה מלא אותו עתה ידיעה הנצרכת לזה ומזה ראוי להתבונן גדולת וקדושת הבנין ואם כן ראוי להזהר בו.

מהו "בחכמה, בתבונה ובדעת" 3?

"בחכמה ובתבונה ובדעת" – כל העולמות נכללו במעשה המשכן וכליו ומשום הכי שכנה השכינה בו כמו שהיה מראש הבריאה שהיתה השכינה בעולמו בכלל משגית. וכמו שהעולם בכלל נברא בשלוש מידות אלו, ככה המשכן נדרש להבנות בשלוש מידות הללו. וכן בית המקדש שהיתה השכינה שורה בו. ידע בצלאל שמות לצרף אותיות שבהם נבראו שמים וארץ.

מהו "לעשות בכל מלאכה"?

"לעשות בכל מלאכה" – לא שכל ידיעה לבד ולהראות לאחרים איך לעשות, אלא גם אומנות היד שיהא עושה בעצמו.

מהי חכמה?

חכמה מתפרש על שתי הוראות:

1. שכל וחריצות.

2. לימודיות ומדעים מה שהעלו אחרים כבר.

ראשית שכל אדם שיתנהג כלמודיו, דמתחילה יקנה חכמת אחרים ואחר כך "בכל קניינך קנה בינה" להעלות דבר מדבר.

מהו "חכם לב" 1?

חכם לב יש שתי משמעויות:

1. חכמת יראת ה' שהיא ראשית חכמה ומשכנה בלב.

2. בכח הבטחון שיחכם במלאכה זו אף על גב שלא למדה ולא אימן ידיו לה מעולם. הנצי"ב

מהו "קראתי בשם" 7?

"ראה קראתי בשם" – ששמו בצלאל ניתן לו על שם שאמר לו משה בצל קל היית וידעת. העולם כולו הוא צל האלוקות ודמות חכמתו. כי הצל הוא אבי הציירים, והעולם הגדול וכנגדו האדם שהוא העולם הקטן הוא צל האלוקות וצלמו. והמשכן שבו הצטיירו כל העולמות, וכן כל ענייני האדם היה גם כן צל האלוקות. וכל זאת השיג בצלאל, ששם זה קרא לו ה', כי הוא היה מוכן לשכלל בנין הקדוש הזה. שה' הכין מראשית הישרים שיעמדו בדור ודור שיהיו מוכנים לעניינים גדולים שיעשו בדור ימיהם.

מהו "ואמלא אותו רוח אלוקים"?

"ואמלא אותו רוח אלוקים" – רוח נבואה ורוח הקודש. כי לבנין המשכן מלבד שהיה צריך לדעת כל מיני המלאכות היה צריך לכוון את הסוד הנסתר והצפון בבנין הזה. שהוא השגת כלל העולמות וקישורם עם רוח אלוקים חיים המחיה אותם ושוכן בם. ועל זה הלביש אותו רוח אלוקים בחכמה ובתבונה ובדעת שהם שלוש מדרגות העליונות שבהם נברא העולם, וזה לעניין ששיג את המשכן הגדול וכל צפונותיו.

"לחשוב" – שעל ידי כך יחשוב ויכוון את הסודות והצפונות שבבנין הגדול.

מהו "ואני נתתי איתו"?

"ואני נתתי איתו" – שלפעמים תחול השפעת האלוקות על איש אחד להחכים או להשרות רוח נבואה עליו לבדו. ולפעמים תתרבה השפעת כל עד שיהיה הוא הצינור להשפיע שפע זה לזולתו. ויאמר שהשפיע עליו שפע החכמה עד שיעבור ממנו אל אהליאב המוכן לזה ביותר.

מלבי"ם

מהו "קראתי בשם" 8?

"ראה קראתי בשם" – לקרוא אדם בשם הווה אומר לקרוא אותו במיוחד ובמפורש לשם דבר מסוים. והיה זאת אפוא פנייה אל תבונתם שלהם ואל נסיונם שלהם, למען יאשרו את ממשותה של קריאה זו. לפיכך אין זאת אלא שקריאה זו באה לידי ביטוי בכשרון המיוחד והגלוי לעין, שבו חונן בצלאל בשביל משימה זו עד שגם לפי משפט בני דורו לא היה אדם ראוי לעבודה זו מלבדו. את הכשרון הזה ואת הסגולה הזאת יציין דבר ה' כתוצאה של מעשה מיוחד מטעם ההשגחה העליונה.

המצאם של בצלאל וחבריו האומנים בתוך העם לא היה אלא תוצאה של מעשה מיוחד מטעם ההשגחה העליונה. לעובדה שה' פנה כאן אל משה, ומשה אל העם, בדבר הסכמתם מדעת למינוי של בצלאל, קושרים חכמינו את המאמר החשוב: אין מעמידים פרנס על הציבור אלא אם כן נמלכים בציבור.

מהו "בחכמה, בתבונה ובדעת"? 3

"בחכמה ובתבונה ובדעת" – לא נתמנה בצלאל אלא משום שהיו בו כוחות הרוח האלה. אמור מעתה שעשיית המשכן לא היתה רק עשייה חיצונית של מעשה אומנות חיצוני, אלא מפעל הקמת בניין שכל חלקיו היתה להם משמעות סימבולית. הרעיונות המתבטאים במשכן ובכל חלקיו יהיו על לב העושים במלאכה בשעת העשייה. רעיונות אלה ידריכו אותם ואליהם יכוונו את ליבם.

אין הקב"ה משרה את חכמתו אלא על מי שיש בו כבר כשרון של חכמה טבעית אנושית, וכבר פיתח בעצמו את הכשרון הזה. חכמת ישראל האמיתית אין בה מקום לאותו מופת אלוקי כביכול ההופך את הפתי של אתמול לאיש האלוקים של היום, מלא החכמה וההתלהבות.

רש"ר הירש

לפני פרסום שמו של בצלאל מקדים הקב"ה "קרא בשם" או "קראתי בשם", מה עניינו?

- שאין מעמידים פרנס על הציבור אלא מדעתם. - בעל הטורים
- לכתחילה קרא ה' להם שמות המורים על שהם נבראו לכך שיהיו עסוקים במלאכת הקודש כי בצלאל הוא על שם צל קל. רמז כי הוא יבנה המשכן והארון אשר בו הוא מדור לשכינה הבאה בצל קורתו. – כלי יקר
- לעשות מלאכתו את בצלאל. – רש"י
- שיראה הפלא הזה, וידע כי הוא מילא אותו רוח אלוקים לדעת כל אלה בעבור שיעשה המשכן, כי היה רצון מלפניו לעשות המשכן במדבר ולכבדו בראו.
- לרבותינו במדרש – הראהו ספרו של אדם הראשון ואמר לו, כל אחד התקנתו מאותה השעה, ואף בצלאל מאותה שעה התקנתו אותו.
- ועוד אמרו, יודע היה בצלאל לצרף אותיות שנבראו בהם שמים וארץ, והעניין, כי המשכן ירמוז באלו והוא היודע ומבין סודו. - רמב"ן
- ה' הכין את העושים במלאכה ובצלאל יהיה ראש להם, כי אותו מילא ה' חכמה ברוח הקודש. – מלבי"ם
- ראה ברוח הקודש שעליך כי בצלאל הגון לזו המלאכה. כלי יקר
- התבונן על הטובה שאני עושה בזה שלא תהא צריך לחפש אחר הרבה אומנים מכל המלאכה השונים זה מזה. ועתה הנה קראתי בשם אומן אחד שבו יכלול הכל והוא ישגיה על כל אומנויות. ומשה אמר לישראל "ראו" – הזהירו, תתבוננו על מעשה המשכן שאינו כמו פלטין של מלך שהוא חול ומי שרוצה לעשות אותו על ידי הכשר ידיעה במלאכה קודם שבא לעשות הרי הוא עושה, אבל לא כן המשכן שהוא קודש ויש בו דבר סגולה. המשכן לא היה אפשר להעשות על ידי שום בעל מלאכה היותר גדול בעולם, אלא על ידי בצלאל. ולא משום שהיה תחילה אומן גדול, אלא שהקב"ה מלא אותו עתה ידיעה הנצרכת לזה ומזה ראוי להתבונן גדולת וקדושת הבנין ואם כן ראוי להזהר בו. – הנצי"ב
- ששמו בצלאל ניתן לו על שם שאמר לו משה בצל קל היית וידעת. – מלבי"ם
- שקריאה זו באה לידי ביטוי בכשרון המיוחד והגלוי לעין, שבו חונן בצלאל בשביל משימה זו עד שגם לפי משפט בני דורו לא היה אדם ראוי לעבודה זו מלבדו. את הכשרון הזה ואת הסגולה הזאת יציין דבר ה' כתוצאה של מעשה מיוחד מטעם ההשגחה העליונה. – רש"ר הירש

תולדות בצלאל "בן אורי בן חור"

- "חור" – בנה של מרים היה. - רש"י
- "בן אורי" – על שם אור התורה, כי הוא יבנה מקום לתורה אור.

"בן חור" – הורה שבדין הוא לקרבו אל המלאכה הקדושה הזאת יותר מזולתו יען חור אבי מסר נפשו על מעשה העגל שגרם שבירת הלוחות.
- כלי יקר

● "בצלאל" – שעשה צל לקל.

"בן אורי" – שעשה מקום לאשר אור לו.

"בן חור" – שעשה ישראל בני חורין מעוון העגל. – אור החיים

תכונה של בצלאל "ולהורות נתן בליבו"

● השכיל חכמת הלימוד. היו מורים ומלמדים כל הרוצה. - אור החיים

● גם להורות לאחר בחכמה. - ראב"ע

● שירצה לקבל הטורח והטיפול להורות לאחרים אופני המעשה. וגם אם נפל איזה שאלה בהבנת המקרא וכדומה

היה בצלאל מורה הוראה בזה העניין. הנצי"ב

תכונות נוספות של בצלאל "חכמה תבונה דעת לחשוב מחשבות וכו"

● "בחכמה" – מה שאדם שומע דברים מאחר ולמד.

"ובתבונה" – מבין דבר מליבו מתוך דברים שלמד.

"ובדעת" – רוח הקודש.

"לחשוב מחשבות" – אריגת מעשה חושב.

"חרושת" – לשון אומנות.

"למלאות" – להושיבה במשבצת שלה במלואה, לעשות המשבצת למידת

מושב האבן ועובייה. רש"י

● שהוא חכם גדול בחכמה בתבונה ובדעת להבין סוד המשכן וכל כליו למה צוו ואל מה ירמזו. ולכן אמר ה' למשה

שיראה הפלא הזה, וידע כי הוא מילא אותו רוח אלוקים לדעת כל אלה בעבור שיעשה המשכן. - רמב"ן

● "חרש" – שייך באומנות מתכיות עץ ואבן, שמשנה החומרים שעוסק בהם לפי צורך המלאכה.

"וחושב" שייך באומנות האריגה והתפירה במחט שאינו משנה דבר רק מסדר

ומוציא צורות. – מלבי"ם

● ושיעשו כפי שצויה ה' שכולל אם העשיה לשם שמים, אם כוונת הסודות ותעלומות המלאכה. – מלבי"ם

● כל העולמות נכללו במעשה המשכן וכליו ומשום הכי שכנה השכינה בו כמו שהיה מראש הבריאה שהיתה

השכינה בעולמו בכלל משגיה. וכמו שהעולם בכלל נברא בשלוש מידות אלו, ככה המשכן נדרש להבנות בשלוש

מידות הללו. וכן בית המקדש שהיתה השכינה שורה בו. הנצי"ב

● "לעשות בכל מלאכה" – לא שכל וידיעה לבד ולהראות לאחרים איך לעשות, אלא גם אומנות היד שיהא עושה

בעצמו. - הנצי"ב

● "ואמלא אותו רוח אלוקים" – רוח נבואה ורוח הקודש. כי לבנין המשכן מלבד שהיה צריך לדעת כל מיני

המלאכות היה צריך לכוון את הסוד הנסתר והצפון בבנין הזה. שהוא השגת כלל העולמות וקישורם עם רוח

אלוים חיים המחיה אותם ושוכן בהם. ועל זה הלביש אותו רוח אלוים בחכמה ובתבונה ובדעת שהם שלוש

מדרגות העליונות שבהם נברא העולם, וזה לענין ששייג את המשכן הגדול וכל צפונותיו. – מלבי"ם

עם בצלאל היה גם אהליאב בן אחיסמך למטה דן

● "אהליאב" – משבט דן, מן הירודים שבשבטים מבני השפחות, והשווהו המקום לבצלאל למלאכת המשכן והוא

מגדולי השבטים, לקיים מה שנאמר "ולא ניכר שוע לפני דל". - רש"י

● "ואהליאב" – נקרא כך על שם כי הוא יבנה אהל מועד לאבינו שבשמים ועל שם זה נקרא בשם אהליאב.

"בן אחיסמך" – כי שם מקום סמיכות האחים דהיינו השכינה עם ישראל

"למטה דן" שנמשל גם הוא לגור אריה. – כלי יקר

● אהליאב נשתווה לבצלאל בחרושת אבל לא במחשבה בהמצאה היאך לעשות. – הנצי"ב

● "ואני נתתי איתו" – שלפעמים תחול השפעה האלוקית על איש אחד להחכים או להשרות רוח נבואה עליו לבדו.

ולפעמים תתרבה השפעה כל עד שיהיה הוא הצינור להשפיע שפע זה לזולתו. ויאמר שהשפיע עליו שפע החכמה

עד שיעבור ממנו אל אהליאב המוכן לזה ביותר. - מלבי"ם

בצלאל ואהליאב זכו יחדיו ל"חכמת לב"

● יוציא מליבו דברים עמוקים במלאכת המידות והוא לא למד החכמה. - ראב"ע

● "חכמת לב" – לבטוח שיצליחו במעשיהם. – הנצי"ב

● חכמה מתפרש על שתי הוראות:

3. שכל וחריצות.

4. לימודיות ומדעים מה שהעלו אחרים כבר.

ראשית שכל אדם שיתנהג כלמודיו, דמתחילה יקנה חכמת אחרים ואחר כך "בכל קנייך קנה בינה" להעלות דבר מדבר.

"חכם לב" יש שתי משמעויות:

3. חכמת יראת ה' שהיא ראשית חכמה ומשכנה בלב.

4. בכח הבטחון שיחכם במלאכה זו אף על גב שלא למדה ולא אימן ידיו לה מעולם. - הנצי"ב

בצלאל "עשה"

- הנה בצלאל הוא בעצמו יעשה הנכבד. - ראב"ע
- הכוונה שהכין כל כלי אומנות הצריכים לעשות בהם כל פרטי המלאכה אשר ציוה ה' לעשות, כי צריכים כמה פרטי כלי אומנות. כלים שהם מלאכת מעשה עבודת הקודש. - אור החיים
- לפי שנתן נפשו על המלאכה יותר משאר חכמים, נקראת על שמו. - רש"י
- גם הוא עשה כל כלי הקודש. - ראב"ע
- לשון היחיד כאן, וכן בפסוקים הבאים, מתייחסת מן הסתם אל בצלאל שלידי נמסרה ההנהלה העליונה של המפעל כולו. - רש"ר הירש
- עשה בצלאל כולם לשם ארון הקודש ואחר כך הורד לכל כלי. שהוא בעצמו עשה מקצת מלאכה, מקצתו ולא כולו. אלא מסר אחר כך לאחרים. - הנצי"ב
- מעשה חושב עשה בצלאל לבדו. והוא מסר לכל אחד את הציור של היריעה שלו, ואף על גב שלא ידע מהשניה רק בצלאל לבדו ידע איך יצורפו בטוב. - הנצי"ב

נקודות נבחרות:

- בחר הקב"ה לשכינתו מקום צר להורות שאינו נגבל בשום מקום, ולכבוד ישראל ויתר על כבודו, להתקומם במקום ומכל מקום בחר לו מקום צר. - כלי יקר
- הרחבת הדיבור על ידי הכתוב באה ללמדנו, כך אנו סבורים, כי האומנים ומשה שיוו לנגד עיניהם את קדושתם ומשמעותם הסמלית של כל פרטי החלקים שמהם הורכבה כללות המשכן. הן בשעת העשייה, הן בשעת ההבאה, ולבסוף בשעת ההקמה. המשכן כולו וכל אחד מחלקיו נעשו, הובאו, והוקמו בקדושה, וכך הובטחה להם קדושתם. רש"ר הירש
- המצאם של בצלאל וחבריו האומנים בתוך העם לא היה אלא תוצאה של מעשה מיוחד מטעם ההשגחה העליונה. - רש"ר הירש
- שעשית המשכן לא היתה רק עשייה חיצונית של מעשה אומנות חיצוני, אלא מפעל הקמת בניין שכל חלקיו היתה להם משמעות סימבולית. הרעיונות המתבטאים במשכן ובכל חלקיו יהיו על לב העושים במלאכה בשעת העשייה. רעיונות אלה ידריכו אותם ואלהים יכווננו את ליבם. - רש"ר הירש
- אין הקב"ה משרה את חכמתו אלא על מי שיש בו כבר כשרון של חכמה טבעית אנושית, וכבר פיתח בעצמו את הכשרון הזה. חכמת ישראל האמיתית אין בה מקום לאותו מופת אלוקי כביכול ההופך את הפתי של אתמול לאיש האלוקים של היום, מלא החכמה וההתלהבות. - רש"ר הירש

העושים במלאכה האחרים:

ויבואו כל החכמים העושים את כל מלאכת הקודש איש איש ממלאכתו אשר המה עושים. ויאמרו אל משה מרבים העם להביא מידי העבודה למלאכה אשר ציוה ה' לעשות אותה.

מהו "איש איש ממלאכתו"?

"איש איש ממלאכתו" – סיפר אמונת כל אחד מהאומנים ונדיבות ישראל בכל הצריך לכל אחת מהמלאכות.

ספורנו

מה בין נדיב לב לנדיב רוח?

"וכל חכם לב בכם" – כי האומנים לא היו הגבאים לקבל הנדבות מיד ישראל. ומה שכתוב "קחו מאיתכם" היה שיבחרו ממונים לקבל את הנדבות, וכן עשו. ואל הגבאים ומשה בראשם הובאו הנדבות וכשנדבו רובם אז יחד שם האמנים ובצלאל בראשם, ומסר להם הנדבות.

"ויבואו כל איש איש אשר נשאו ליבו" – יש הבדל בין "נדיב לב" ובין נדיב רוח:

הרוח הפנימי יותר מן הלב. שהלב הוא הכלי החיצוני והרוח הוא הפנימי. הרוח הוא מעלה ציורים מעומק הנפש ומגלה אותה על פני הלב, והלב הוא הכת המושל והבחירה. ויש שרוחו

רוח נדיבה, היינו שהוא מלא מציורים טובים לנדיבות שצייר ברוחו טוב מידה זאת ואשרה. ובכל זאת הלב שהוא הכח המושל שבו אינו בוחר להתנדב מאהבת הממון והבצע. ויש שרוחו אינו נדיב לצייר בטוב מידת הנדיבות ובכל זאת יש לו לב נדיב ואוהב לפזר ולתת כי הממון אינו חשוב בעיניו. ולכן אמר פה שבאו "כל איש אשר נשאו ליבו" – שכת המושל והבחירה שלו התנדב ברצון טוב. "וכל אשר נדבה רוחו" – מאשר צייר ברוחו תועלת הנדבה הזאת וגודל עניינה. בדרך הדרוש, הנה עיקר תרומת ה' אשר חלה עליו הקדושה היה נדבת הלב ותשוקת הרוח להתנדב, זה היה עיקר הנדבה.

והנה היה בין בני ישראל עניים שלא היה בידם כל מאומה להתנדב, אבל התנדבו ברוחם, היינו שחשבו ברוחם שאם היה להם עושר גדול היו מתנדבים כל המשכן וכל כליו והיו עושים הכל משלהם. וה' שיודע מחשבות ליבם קיבל הסכמתם זאת כאילו התנדבו בפועל. והיה להם יתרון מן המתנדבים שלא נחשב להם רק מה שהתנדבו בפועל, אבל לאלה חשב ה' כאילו הביאו מנדבתם את כל המשכן ואת כל כליו.
מהו "ויבואו כל איש אשר נשאו ליבו"?

"ויבואו כל איש אשר נשאו ליבו" – כל איש מהמתנדבים לא נתנו רק מה שנשאו ליבו, כסף או זהב או נחושת. אבל "וכל אשר נדבה רוחו" – מי שלא הביאו בפועל רק שרוחו לבד נדבה, שחשב בליבו שרוצה לבנות כל המשכן לכשתגיע ידו. "אותו" – נדיבת הרוח הזאת, "הביאו את תרומת ה' וכו'" – שנחשב להם כאילו הביאו כל האוהל וכל כליו וכל בגדי הקודש. "ויקרא משה" – הנה במצרים לא למדו אומנויות כאלה כי היו עושים בחומר ובלבנים, רק ה' השפיע עליהם חכמה לזה באמצעות בצלאל, אבל מאין ידע כל איש שהוא יהיה מוכן לזה, ושנתן ה' חכמה בליבו למלאכות אלה, אמר שזה הרגיש "כל איש אשר נשאו ליבו לקרבה" שם הרגיש בליבו תשוקה אל המלאכה והרגיש שיוכל לקרב אל המלאכה זה היה הסימן שנתן ה' חכמה בליבו לזה, ובא לפני משה.

מלבי"ם

מהו "נדיב"?

"נדיב" – הוא האדם החופשי ובלתי תלוי, שמעשיו באים רק מכח ציווי פנימיותו. בעוד שנדיב כשלעצמו דיו לציין את תכונת ההתנדבות שבמעשה, בא הכתוב ומטעים את תכונת ההתנדבות על ידי צירוף המילה "לב", "נדיב לב", "נדיב ליבו" – ליבו שלו. בכך מרחיק הכתוב כל דרך של כפיה, ואף כל השפעה חיצונית העשויה לכוון את מעשה המתנדב. "נדיב לב" נאמר הן אצל תרומת המשכן הן אצל קודשים, מוכח הדבר שרק בשני מקרים אלה אינו צריך להביא בשפתיו.

אף ברגע הבאת הנדבה על המביא להיות "נדיב לב", ואפילו ברגע זה הוא עדיין אדון להחלטתו ואינו כפוף לחלוטין לנדרו, שכן אם יתחרט, אפשר להתיר את נדרו אפילו ברגע ההבאה.

מהי נדבה?

"נדבה" – מציין בעיקר את הדחף הפנימי למתן תרומת דבר, ואילו "נשאו ליבו" מורה על התעלות פנימית לרמה של החלצות אישית המתנשאת מעל להרגל ולמנהג שנהגו עד כה. כל מי שראה את עצמו מסוגל לתת משלו לטובת המפעל, אם בתרומה ואם בעשייה, חש בהתעלותו האישית כאשר שיתף את עצמו בקידום תכלית שכזאת. הם באו חדורי תחושה זו והעמידו את עצמם לרשות המפעל, כל אחד לפי כוחותיו וכשרונותיו.

הביטוי "נדבה רוחו" גם הוא שונה ומרובה מן הביטוי "נדבה ליבו". "לב" מבטא בראש וראשונה את כח המחשבה והרצון שבאדם, ואילו "רוח" הוא האדם הפנימי כולו, פנימיותו כולה, שממנה הנעת מחשבותיו ומעשיו. הנדבה נבעה מכל יישותו של האדם, והאדם שיתף את עצמו בכללות הווייתו.

מהו "לכל מלאכת העבודה"?

"לכל מלאכת העבודה" כל הכנת הקמתו של המשכן קרויה "עבודה" היא משימה שנצטוו עליה מפי הגבורה, ושלמען ביצועה היה על האומה להקדיש את כל כוחותיה. המקדש הוא התכלית שנצטוו עליה ושהטילה את מצוותה על כוחות האומה. עליהם לבצע את המשימה כעבדים, והביצוע הוא "עבודה".

רש"ר הירש

מהו "חכם לב"?

"חכם לב" – דאפילו מי שאינו לומד תורה אלא שהוא חכם לב היינו חכמת יראת ה'. ומי שנגע יראת ה' בלבבו יבוא ויעשה ויהי ה' אלוקיו עימו בסייעתא דשמיא, אף על גב שלא למד אומנות זו במצרים.

מהו "חכם לב"? 2

"אשר נתן ה' חכמה בליבו" – חכמת ליבו לבטוח שיצליח בזו הפעולה ושירצה לקבל על עצמו להתקרב אל המלאכה, אף על גב שלא למד מעולם אומנות זו. ובאמת כן במלאכת חול שייך נשיאת לב לאיזה מלאכה, היתה בחירה לכל אחד באיזו אומנות היתה מועלת לעשות בלי לימוד כלל, רק בהצלחת ה' לדבר אשר נשאו ליבו.

מהו "לעשות אותה"?

"לעשות אותה" – בידיו, אף על גב שמעולם לא אמנו אצבעותיו למלאכה זו. וכל זה נשיאת הלב היתה מתנה מה' והיא נקראת חכמת הלב.
הנצי"ב

הנשים:

וכל אישה חכמת לב בדיה טו ויביאו מטווה את התכלת ואת הארגמן את תולעת השני ואת השש. וכל הנשים אשר נשא ליבן אותנה בחכמה טו את העיזים.

מהו "וכל אישה"?

"וכל אישה" – וחזן מה שהתנדבו האנשים תכלת וארגמן טווים ושזורים התכוונו הנשים שחכמתם בפלך לטוות כל מיני מטווה וטוו אותם בידיהם. גם נשים עשירות אשר להם משרתות לטווה בידיהם לזכות במצווה ויביאו מטווה.

מהו "טוו מן העיזים"?

"טוו מן העיזים" – שזה מלאכה גדולה וצריך חכמה יתרה.

מלבי"ם

מהו "אשר נשא ליבן"? 1

"אשר נשא ליבן" – כיוון שתיבת "בחכמה" באה כאן כתוספת ל"נשא ליבן" לא יתכן לפרשה במובן של תבונת כפיים, אלא היא מאפיינת את ההחלטה שאליה נשאו ליבן. בשעה ששאר הנשים המאומנות במלאכת יד הזדרזו להכין את הבדים הדרושים להתקנת יריעות הפאר של המשכן, בחרו החכמות שביניהן להתקין את יריעות העיזים. הללו היו פחות מפוארות, אבל חיוניות לגבי שמירת מכלול המשכן, שהרי הן היו עיקר האוהל. ובמושג האוהל מתגלמת כידוע עיקר מהותה של תכונת האשה. בכך הוכיחו הנשים הללו את שאר רוחן ואת תכונת נפשם הנשית האמיתית, ושני אלה קרויים כאן "חכמה". שטיפת השערות מציינת כנראה הפרדת השערות מן הגוף ללא הסבת כאב, כדרך ששערות הבהמה נושרים מגופה בשעת שטיפה במים, בלא שהדבר גורם כאב לבהמה.

רש"ר הירש

מהי חכמת הלב של הנשים?

הנשים – "חכמת לב" בלב בוטח שיעשה ויצליח.

מהו "ויביאו מטווה"?

"ויביאו מטווה" – אבל האריגה היתה על ידי חכמי לב וחושבי מחשבות ורק חוטים טווים נעשה בידי נשים.

מהו "אשר נשא ליבן"? 2

"אשר נשא ליבן" – למעלה מדרך הבטחון הרגיל כי אם לבטוח אשר שחו גבעות עולם לפני עבודת הקודש, עשו והצליחו.
הנצי"ב

בפרשת פקודי נאמר: ובצלאל בן אורי בן חור למטה יהודה עשה את כל אשר ציוה ה' את משה. ואיתו אהליאב בן אחיסמך למטה דן חרש וחושב ורוקם בתכלת ובארגמן ובתולעת השני ובשש.

לא הוזכרו עושים אחרים, וכל המלאכות מרוכזות אצל אהליאב.